

PROVET I SAMHÄLLSLÄRA 24.3.2017

BESKRIVNINGAR AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens särdrag och innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

De viktigaste bedömningsgrunderna i provet i samhällslära är examinandens kunskap om läroämnets innehåll, tankemodeller och färdigheter enligt läroplanen samt ett korrekt och precist bruk av de centrala begreppen inom samhällsläran. En bedömningsgrund är också examinandens förmåga att tolka och kritiskt bedöma information som beskriver samhällslära fenomen, att dra slutsatser utifrån denna information och att jämföra olika tolkningar av samhällslära frågor samt att ta ställning till dem och motivera sina ståndpunkter. I bedömningen fästs också uppmärksamhet vid framställningssättet: vid hur väl svaret följer uppgiftsbeskrivningen, vid avgränsningen av svaret och vid klarheten i argumentationen. I de uppgifter som består av flera deluppgifter meddelas maximipointerna per deluppgift i samband med uppgiften, men svaret bedöms som en helhet.

Av svaren framgår att examinanden förstår samhällets struktur och funktion som en historiskt skiktad och av historien utformad helhet. Examinanden känner till det finländska samhällets politiska, sociala, ekonomiska och juridiska struktur samt de viktigaste teorierna och begreppen förknippade med den och kan koppla de behandlade fenomenen till större samhällslära sammanhang. Examinanden kan i sina svar placera det finländska samhället i en internationell och global kontext, som bland annat inbegriper medlemskapet i Europeiska unionen och följderna av det. Examinanden kan använda samhällslärens centrala begrepp som makt, inflytande, ansvar och rättvisa, och förstår ekonomins grundläggande mekanismer och termer samt de principer som styr den offentliga maktutövningen och rättssystemet.

I materialbaserade uppgifter kan examinanden tolka, utnyttja och utvärdera olika typer av material, såsom texter, bilder, videofilmer, kartor, diagram, figurer och statistik på ett relevant och kritiskt sätt. I uppgifter som kräver reflektion och i uppgifter som inkluderar motstridiga fakta visar examinanden att hen förstår att information om samhället till sin karaktär kan vara teoretisk och öppen för tolkning, och att de kausala sambanden mellan orsak och verkan är invecklade och komplexa. Examinanden kan skapa en egen och motiverad syn på samhällslära och ekonomiska frågor som kan vara motstridiga och kopplade till olika värderingar. I bedömningen beaktas examinandens förmåga att utifrån sin kunskap bygga upp välstrukturerade helheter, förmågan att skilja på relevant och irrelevant information samt förmågan att i svaret utnyttja aktuell information.

Tabellen nedan är avsedd som stöd för bedömningen och den lyfter särskilt fram också de dimensioner av svaret som är kopplade till målen för examinandens färdigheter. Beskrivningarna i tabellen ska ses som exempel.

I de uppgiftsspecifika beskrivningarna av goda svar ges bedömningskriterierna indelade i två nivåer, för goda och berömliga svar. **För uppgifter värda 20 poäng motsvarar goda svar 7–13 poäng och berömliga svar 14–20 poäng. För uppgifter värda 30 poäng är motsvarande gränser 11–20 och 21–30 poäng.**

	0	Nöjaktig	God	Berömlig
<i>Riktig och relevant kunskap; exakt begrepps-användning</i>	Ingen kunskap som förutsätts i uppgiften. Uppgiften har förstått fel.	Knapphändigt innehåll eller innehåller mycket irrelevant. Mycket bristfällig hantering av begrepp. Svarar endast delvis på uppgiften.	Förhållandevis exakt kunskap som motsvarar uppgiften väl. God hantering av begrepp.	Exakt hantering av kunskap och begrepp. Väsentligt och med tanke på uppgiften meningsfullt avgränsat kunskapsinnehåll.
<i>Analytiskt, logiskt, välunderbyggt</i>	Ostrukturerat, oredigt. Ogrundade påståenden.	Knapphändiga grunder för framlagda påståenden. Svagt analyserande granskning av ämnet. Katalogmässig eller oklar struktur.	Förhållandevis goda grunder för påståenden. Följdriktig granskning av ämnet, även om brister förkommer ställvis. Till vissa delar analytiskt.	Mycket analytiskt generellt grepp. Goda grunder för påståenden samt följdriktig och argumenterande granskning av ämnet.
<i>Kritiskt, flera perspektiv, förmåga att utvärdera och tillämpa kunskap</i>	Inga (käll)kritiska observationer och ingen förnuftsbase-rad utvärdering eller tillämpning av kunskaperna. Inga tecken på förmåga att diskutera olika tolkningar eller alternativ.	Svaga tecken på källkritik. Några sporadiska och svaga tecken på olika perspektiv och diskussion kring tolkningsmässighet. Förmågan att tillämpa kunskap är svagt skönjbar.	Ställvis god (käll)kritisk diskussion och goda tolkningar. Några goda exempel på tänkande som representerar ett grepp med flera perspektiv. Några exempel på förmåga att utvärdera och tillämpa kunskap.	Skarpt och insiktsfullt (käll)kritiskt grepp. Välövertvägd diskussion ur flera perspektiv. Flera exempel på utvärdering och tillämpning av kunskap.

DEL I

1. Val av republikens president (20 p.)

I ett gott svar redogör examinanden för att presidentvalet är ett direkt val, vid behov ett majoritetsval i två omgångar. Den kandidat som fått flest röster blir vald till president. Om ingen av kandidaterna får mer än hälften av rösterna i den första valomgången ordnas ett andra val. I detta val deltar de två kandidater som fick flest röster i den första omgången. Om resultatet blir oavgjort, väljs presidenten genom lottning. Presidentval ordnas vart sjätte år. Hela Finland utgör en enda valkrets.

Ett berömligt svar är följdriktigt och klart och av det framgår dessutom att kandidater kan ställas upp av registrerade partier som har minst ett mandat i riksdagen. Även valmansföreningar kan ställa upp kandidater. Kandidaten måste vara infödd finsk medborgare. Röstberättigade är myndiga finska medborgare.

2. Tvist om kollektivavtal (20 p.)

I ett gott svar visar examinandan att hen förstår vad som avses med arbetsmarknadsorganisationer och hur arbetsmarknadsorganisationerna fungerar i Finland. I ett nöjaktigt svar redogör examinandan för att arbetsmarknadsorganisationerna är en stark förhandlingspart när det gäller branschvisa avtal och att de därmed kan nå förhandlingsresultat som är mer gynnsamma för medlemmarna. När det gäller lokala avtal har arbetstagarna en svagare förhandlingsställning. Ur arbetsgivarorganisationernas perspektiv kan man i lokala avtal bättre reagera på konjunkturförändringar inom ekonomin i och med att lönerna också kan förändras nedåt och anställningsvillkoren kan försvagas. Examinanden förstår var som avses med samhällsekonomi, och granskar några samhällsekonomiska följder av bägge avtalsalternativen.

I ett berömligt svar analyserar examinandan på ett mångsidigt och analytiskt sätt bägge avtalstypernas inverkan på arbetsmarknaden och på olika områden inom samhällsekonomi (privatekonomin, företagen och den offentliga ekonomin).

3. Val till Europeiska unionens parlament och parlamentets uppgifter (20 p.)

Till Europaparlamentet väljs 751 ledamöter. Valet ordnas vart femte år. Från varje medlemsland väljs ledamöter (MEP = Member of European Parliament) i relation till landets invånarantal, men på så vis att man från de till befolkningstalet mindre länderna väljer i proportion fler ledamöter än från de stora länderna. Från Finland väljs tretton ledamöter. I EU-val utgör hela landet en enda stor valkrets.

Europaparlamentet utarbetar Europeiska unionens lagar tillsammans med ministerrådet. Parlamentet övervakar verksamheten vid kommissionen och EU:s organ. Det godkänner utnämningen av ordförande för EU:s kommission och kan upplösa kommissionen. Europaparlamentet godkänner också EU:s budget. I ett nöjaktigt svar beskriver examinandan huvud dragen i parlamentsvalet och visar att hen känner till Europaparlamentets viktigaste uppgifter.

I ett berömligt svar visar examinandan en mer grundläggande kännedom om valmekanismen genom en djupare analys av några delar i systemet. Examinanden kan till exempel diskutera valsysteemets betydelse för vem som kan bli vald eller analysera orsakerna till att mindre länder har fler ledamöter än invånarantalet skulle ge anledning till. Vad beträffar parlamentets uppgifter diskuterar examinandan i ett berömligt svar mer ingående parlamentets maktutövning tillsammans med andra EU-institutioner. Det är till exempel bara kommissionen som kan lägga fram lagförslag, och lagarna godkänns tillsammans med ministerrådet.

4. Sociala medier som påverkningskanal (20 p.)

I ett gott svar lyfter examinandan fram några förändringar som ägt rum inom mediefältet och diskuterar de negativa och positiva följderna av dessa förändringar. De sociala medierna har inneburit en omvälvning i den samhälleliga debattmiljön eftersom de erbjuder en påverkningskanal som kringgår de stora mediebolagen, vars roll som "portvakt" i samhällsdebatten har minskat. De sociala medierna har gjort det lättare att delta i den samhälleliga diskussionen och ökat växelverkan i diskussionen såväl mellan medborgarna som mellan medborgare och politiker. De sociala medierna erbjuder också en ypperlig arena för emotionella utspel och publicitet för populistiska rörelser.

Mediefältet har även blivit mer internationellt. Alla dominerande sociala medier är stora internationella aktörer.

I ett berömligt svar granskas de ovan nämnda faktorerna mer analytiskt och omfattande. Mediefältets förändring har tvingat även de traditionella medierna att ta sig in på de sociala mediernas fält, vilket i sin tur har ökat växelverkan inom informationsförmedlingen genom möjligheterna att diskutera och kommentera i nättidningar, tv-program m.m. De sociala medierna har å sin sida förändrat diskussionens karaktär genom att öka mängden sådant material på nätet som inte har gått igenom någon form av redaktionell process med tillhörande källkritik. Nu för tiden diskuteras också i hög grad s.k. nättroll, dolda aktörer som medvetet förmedlar partisk eller förvrängd information om ett visst tema. Den samhälleliga diskussionen har i högre grad fått karaktären av underhållning och omsättningen av de teman som behandlas har vuxit i och med de sociala medierna. När det gäller politiken erbjuder de sociala medierna en enkel, snabb och förmånlig påverkningskanal, som är särskilt viktig när det gäller att nå ut till yngre väljare. De främjar också den politiska organiseringen i det civila samhället, eftersom de sociala medierna underlättar uppkomsten av nätverk och organisationer bland likasinnade i form av olika slags medborgarorganisationer och påverkningsgrupper. Samtidigt erbjuder de genom sin öppenhet ett forum för hat och populism med tillhörande ytterlighetsorganisationer på såväl nationell som global nivå (terrorism).

Som en tilläggsmerit i ett berömligt svar betraktas en analytisk diskussion kring de sociala mediernas positiva och negativa sidor, med hänvisning till materialet men också utifrån egen kunskap och aktuella fenomen i anslutning till sociala medier.

5. Behandling av tvistemål i rätten (20 p.)

I ett gott svar redogör examinandan för utgångspunkterna för behandlingen av ett tvistemål och för hur behandlingen framskrider. Mindre tvistemål kan lösas genom förlikning. Resultatet skrivs i sådana fall ned i ett avtal. Om medlingen misslyckas går ärendet vidare till rätten. Den som stämmer en annan part är kärke, och den som blir stämd är svarande. Kärke lämnar in en stämningsansökan till rätten. Kärke framställer ett tydligt krav, en talan, och grunderna för densamma. Tingsrätten fördjupar sig i ärendet och förkastar talan om den saknar grund. Efter granskningen delges svaranden talan, i allmänhet genom tingsrättens stämningsman. Den svarande måste svara skriftligt på stämningen. Tingsrätten ger, efter att ha hört parterna, ett motiverat beslut, alltså en dom.

I ett berömligt svar redogör examinanden för frågan på ett mer omfattande sätt, och även de högre rättsinstanserna beaktas. I tingsrätten delas tvistemålet upp i en skriftlig beredning, muntlig beredning och huvudförhandling. Om man inte behöver höra några vittnen kan målet lösas efter beredningen genom ett skriftligt förfarande. Domen vinner laga kraft om ingen söker ändring genom besvär hos hovrätten inom 30 dagar. Hovrätten beslutar om fallet tas upp till utredning. Efter hovrättens dom kan man ansöka om att få överklaga till Högsta domstolen. Om Högsta domstolen inte beviljar besvärstillstånd förblir hovrättens dom i kraft. Om besvärstillstånd beviljas behandlas målet av Högsta domstolen och dess dom är slutlig.

6. Olika företagsformer (20 p.)

Enskild näringsidkare (firma) är ett företag som ägs av en privat företagare. När ett företag har grundats räcker det med att göra en anmälan till handelsregistret. Näringsidkaren ingår avtal i eget namn och är personligen ansvarig för skulderna. Hen kan också ta ut företagets vinst. Exempel på en privat näringsidkare: en översättningsfirma grundad av en privatperson.

Ett öppet bolag uppstår när två eller flera bolagspartner gör upp ett bolagsavtal. Bolagsavtalet skickas in till handelsregistret och innehåller en överenskommelse om bolagets verksamhet. Av avtalet framgår bland annat bransch, företagets namn och hemort, bolagsmännens personuppgifter och storleken på deras insatser samt räkenskapsperiod. Bolagsmännen ansvarar personligen för företagets verksamhet och eventuella skulder. Vinsten fördelas i enlighet med vad som avtalats i bolagsavtalet. Exempel på ett öppet bolag: en liten transportfirma som ägs av tre personer.

Ett kommanditbolag grundar sig också på ett bolagsavtal som skickas in till handelsregistret. I bolaget måste det finnas minst en ansvarig bolagsman som ansvarar för bolagets verksamhet. Dessutom finns det i bolaget åtminstone en tyst bolagsman som inte har någon talan i skötseln av bolaget. Den ansvariga bolagsmannen ansvarar för skulderna med hela sin egendom, medan en tyst bolagsman ansvarar bara med den insats hen gjort. Vinstfördelningen baserar sig på bolagsavtalet. Exempel: ett livsmedelsbolag, t.ex. Lidl.

Aktiebolag grundas genom att de blivande aktieägarna sluter ett avtal om bolagsbildning. Aktiebolaget uppstår genom registrering i handelsregistret. Av avtalet om bolagsbildning framgår bland annat ägandeförhållandena inom bolaget, och det måste också finnas en bolagsordning. Bolagsstämman är det högsta beslutande organet, och styrelsen sköter företagets förvaltning. Ett aktiebolag har eventuellt också en verkställande direktör. Alla dessa ansvarar för den eventuella skada de orsakar bolaget. Bolaget ansvarar för företagets skulder, och vinsten kan fördelas mellan aktieägarna i form av vinstutdelning efter beslut av bolagsstämman. Aktier för offentliga aktiebolag köps och säljs på börserna. Exempel på aktiebolag: ett internationellt storbolag, till exempel Nokia.

Ett andelslag måste registreras i handelsregistret inom sex månader efter att avtalet om andelslagsbildning undertecknats. I ett andelslag måste det finnas minst tre grundare som undertecknar avtalet om andelslagsbildning. Av stadgarna måste framgå bland annat andelslagets verksamhetsområde samt grundarnas personuppgifter och andelar i andelslaget. Det finns många slag av andelslag: konsumtionsandelslag, produktionsandelslag och arbetskooperativ. Andelslaget ansvarar för företagets skulder och medlemmarna har inget personligt

ansvar. Syftet med andelslaget är inte att producera vinst, men ränta på andelskapitalet kan betalas ut till medlemmarna. Ett exempel på produktionsandelslag: ett energiandelslag.

Alla de ovan nämnda företagsformerna, med undantag för enskild näringsidkare, är juridiska personer.

DEL II

7. Europeiska unionens gemensamma valuta euro och penningpolitiken (30 p.)

a)

I ett gott svar diskuterar examinanden anslutningen till euron som en del av Finlands strävan att knytas ännu närmare till Europeiska unionen och uppträda som en europeisk stat.

Av ett berömligt svar framgår att den i olika avseenden ökande integrationen av Finland i Europeiska unionen har kunnat betraktas som en mer övergripande politisk och uttryckligen säkerhetspolitisk lösning. Den finländska ekonomin och den egna valutan har historiskt sett varit känslig för chocker beroende på internationella ekonomiska konjunkturer, och därför tänkte man sig att anslutningen till euron skulle stabilisera den finländska ekonomin.

b)

Av ett gott svar framgår att Krugman anser att euron varit skadlig för den finländska ekonomin, medan Vartiainen anser att också de europeiska stater som inte hör till euroområdet har drabbats av problemen i euroområdet. Krugman betraktar situationen utifrån enskilda staters möjligheter att reglera valutakursen, medan Vartiainen lyfter fram att den finländska ekonomin har dragit nytta av de låga räntorna i euroområdet.

I ett berömligt svar tar examinanden upp att Krugman förklarar situationen i Finland, och även i Sverige, närmast utifrån möjligheterna att reglera valutavärdet, men medger också att en reglering av valutavärdet även i Sverige bara är en av flera faktorer i den ekonomiska utvecklingen. Vid sidan om Finland nämns Danmark som en stat som kämpar med ekonomiska problem, även om Danmark inte har anslutit sig till euron. Vartiainen anser att de ekonomiska problemen i euroområdet och framför allt i vissa euroländer har fördjupat den globala ekonomiska krisen, och ur det perspektivet är det inte av avgörande betydelse hur en enskild stat reglerar valutakursen eller om en viss stat hör till euroområdet eller inte.

c)

Av ett gott svar framgår vad penning- och finanspolitik innebär och hur beslutsfattandet om penning- och finanspolitiken går till inom Europeiska unionen. För att stödja eller kritisera påståendet presenterar examinanden en förnuftig motivering. Exempel på en sådan är:

- En enskild eurostat har, trots en svag offentlig ekonomi, kunnat dra nytta av låga räntor och den starka euron och leva över sina tillgångar, därför hade det också behövts en gemensam finanspolitik.
- Euroområdets gemensamma penningpolitik hade räckt till om alla stater hade skött sin offentliga ekonomi på ett ansvarsfullt sätt.
- De ekonomiska strukturerna ser så olika ut i olika euroländer att en gemensam skattepolitik inte skulle ha fungerat.

- Det räcker inte med en gemensam penningpolitik, eftersom den allmänna räntenivå som bestäms av ECB åtminstone i fråga om den ekonomiska situationen i vissa euro-länder är för sträng medan den är för lös för andra. Därför borde det också finnas en gemensam finanspolitik.

I ett berömligt svar granskar examinanden analytiskt och konsekvent flera argument för och emot påståendet. Svaret kan mynna ut i att påståendet är korrekt eller felaktigt; det väsentliga är att bägge möjligheterna diskuteras i svaret.

8. Utvandring från och invandring till Finland (30 p.)

a)

I ett gott svar beskriver examinanden de viktigaste dragen i flyttningsrörelsen och nämner några faktorer som har påverkat utvecklingen:

- På 1980-talet var invandringen en aning större än tidigare och senare.
- Nettoflyttningen ökade genast efter kalla kriget och Sovjetunionens sönderfall.
- Lågkonjunkturen i slutet av 1990-talet ökade emigrationen och minskade nettoflyttningen.
- Det ekonomiska uppsvinget i början av 2000-talet ledde å sin sida till invandring.
- Internationaliseringen och till exempel flyktingströmmarna har gjort att invandringen och nettoflyttningen har ökat i slutet av perioden.

I ett berömligt svar analyserar examinanden på ett mer omfattande och ingående sätt de faktorer som har inverkat på flyttningsrörelsens utveckling. Som exempel kan nämnas de vietnamesiska invandrarna på 1980-talet, de ingermanländska invandrarna på 1990-talet eller den betydande estniska invandringen efter Sovjetunionens sönderfall. I ett berömligt svar kan examinanden dessutom konstatera att utvandringen har varit hög under hela 2000-talet, trots att invandringen har varit ännu större.

b)

I ett gott svar beskriver examinanden skillnaderna i huvuddrag. Åldersfördelningen bland de infödda finländarna är jämnare, men de stora åldersklasserna födda på 1940- och 1950-talen syns tydligt i figuren. Bland invandrarna är de största åldersklasserna cirka 25–40-år eftersom både flyktingar, studerande och personer som flyttat till landet för att arbeta i allmänhet tillhör just dessa åldersklasser.

I ett berömligt svar analyserar examinanden figuren på ett mer djupgående plan. Examinanden kan exempelvis lyfta fram den stora nativiteten bland de infödda finländarna efter kriget, den minskande nativiteten i välfärdssamhället, de unga åldersklassernas inflyttning till Finland i egenskap av studenter- och arbetskraftsinvandringen. Det betraktas som en tilläggsmerit om examinanden noterar att de unga åldersklasserna som är av utländsk härkomst men födda i Finland har vuxit i snabb takt, trots att de i figuren utgör rätt så små åldersklasser.

c)

I ett gott svar pekar examinanden på flera relevanta följder: Finland blir allt mer mångkulturellt och internationellt, vilket medför utmaningar till exempel inom undervisningen och på arbetsmarknaden. Invandringens följder kan diskuteras ur olika perspektiv: till exempel internationaliseringen, det ökade utbudet på arbetskraft och en mångsidigare arbetskraft,

flerspråkighet och språkproblem, de främmande religionernas tillväxt och möjliga hotbilder mot säkerheten.

I ett berömligt svar analyserar examinandena följderna på ett mer mångsidigt sätt, och gör en balanserad bedömning av följderna så att svaret inte tar upp enbart positiva eller negativa följder.

9. Åldersstrukturen bland kommuninvånarna och den kommunala ekonomin (30 p.)

a)

Det relativa arbetslöshetstalet är de arbetslösas andel av arbetskraften (oftast i åldern 15–74 år). Utanför arbetskraften står bland andra pensionärer, studerande och föräldrar som stannar hemma med sina barn. De beaktas alltså inte när man räknar ut arbetslöshetstalet.

b)

En faktor är hur stor del av den arbetande arbetskraften i kommunen som företag och den offentliga sektorn i kommunen kan erbjuda sysselsättning, en annan faktor är hur flexibelt kommuninvånarna hittar arbete i grannkommunerna eller till och med längre bort, om avståndet till arbetsplatsen betraktas som rimligt.

c)

Av ett gott svar framgår att äldre personer dominerar i kommunerna C och D. I dessa kommuner finns det få barn i jämförelse med landet i genomsnitt. I kommunerna A och B finns det däremot många barn. Som fördelar och nackdelar betraktas till exempel de varierande behoven av skol- och dagvårdstjänster samt äldreomsorg och de krav som dessa ställer på kommunernas ekonomi.

I ett berömligt svar framkommer att den sammanlagda andelen barn och äldre i kommun B är den minsta bland kommunerna, och att den sammanlagda andelen barn och äldre i kommun A i själva verket står nära kommun C. Som fördelar och nackdelar behandlas till exempel relationen mellan andelen personer i arbetsför ålder och kommunens skatteintäkter, och det faktum att antalet barn också har ett samband med den arbetsföra befolkningens benägenhet att bosätta sig i kommunen.

d)

I ett gott svar presenteras en utvecklingsplan för varje kommun. I planen kan man diskutera åtgärdsförslag som till exempel gäller befolkningsutvecklingen, näringsstrukturen eller arbetslösheten samt kommunens självförsörjning när det gäller arbetsplatser. Förslagen motiveras med hjälp av några meningsfulla hänvisningar till det material som ingår i tabellen.

I ett berömligt svar presenteras följdriktigt och analytiskt några mer täckande förslag än de ovan nämnda. Förslagen förankras också på ett trovärdigt sätt i uppgifterna i tabellen. Motiveringarna återspeglar en förståelse för de faktorer som påverkar näringslivet och befolkningsutvecklingen i Finland samt vilka åtgärdsalternativ beslutsfattarna har och hur omfattande resultat man realistiskt sett kan tänka sig att olika åtgärder kan leda till.